

PODOBA TUJCA V JANČARJEVEM ROMANU *GALJOT*

Johan Ot, glavni lik Jančarjevega Romana *Galjot*, se nekega dne pojavi v majhnem slovenskem mestu. Nihče ga ne pozna, nihče ne ve, kdo je, od kod je in kakšna je njegova življenjska zgodba. Tako se začnejo širiti govorice o njem. Referat odgovarja na vprašanja, kakšne so reakcije domačinov na tujca v romanu, kako on reagira nanje, zakaj ga domačini ne sprejmejo in kakšen odnos do tujcev imajo prebivalci mesteca nasploh.

zgodovinski roman, večni tujec, eksistencializem, ksenofobija, D. Jančar, *Galjot*

Johan Ot, the protagonist of Jančar's novel *Galjot*, one day appears in a small Slovene town. No one knows him, no one knows who he is, where he is from, and what the story of his life is. Thus the rumors about him start spreading. The article answers the questions what the reaction of the locals to the newcomer in the novel is, how he reacts to them, why the locals do not accept him, and what attitude the town residents have towards newcomers in general.

historical novel, perpetual foreigner, existentialism, xenophobia, D. Jančar, *Galjot*

Drago Jančar (1948) in njegov roman *Galjot* ne potreujeta uvoda. Avtor je eden najbolj znanih sodobnih slovenskih pisateljev in njegov roman iz leta 1978 je do danes vedno znova vir znanstvenih raziskav tako v Sloveniji kot tudi po svetu. Osrednja tema mojega referata bo podoba tujca v tem romanu in poskušala bom odgovoriti na vprašanja, kdo je tujec, kateri znaki ga identificirajo kot tujca, kako ga opisuje okolica, kako z njim ravna in ga sprejema.

Slovar slovenskega knjižnega jezika (1994, 1435) definira besedo »tujec« tako: »1. kdor je iz tuje dežele, tuje jezikovne skupnosti; [...] 2. tuj, neznani človek; [...] tuj človek, ki ni seznanjen z okoljem; [...] 3. tuj, nerazumljen človek.« Ta definicija implicira skupino ljudi, ki imajo svoj jezik, ki živijo na nekem delu sveta, množico, ki stoji na eni strani, na drugi pa individuum, novi, tuji. Ko ga spoznajo, sprejmejo, postane tujec del skupine in se – v idealnem primeru – asimilira. Pogosto novi za vedno ostanejo – po lastni krivdi ali pa tudi ne – ob strani.¹ Johannes Ott, glavni

¹ Tujec je lahko vsak človek, četudi ne na tujih tleh: spomnimo se izraza »tujec na lastni zemlji«, torej tujca kot sintagme, ki ima tako čisto svoj pomen.

junak romana Galjot, je od začetka do konca romana večni tujec. Kaj naredi iz njega tujca in zakaj je njegovo prilagajanje okoliščinam nemogoče?

Johannes Ott ali Johan Ot zase pravi, da prihaja iz kneževine Neisse iz Nemčije. Tujec, kot ga vsepovsod navzoči tretjeosebni pripovedovalec na začetku romana dolgo časa imenuje, pride nekega temačnega, soparnega dne v neko vasico v Sloveniji. To je edino, kar zagotovo vemo. Prebija se skozi grozeče okolje, ki ga ogroža, je zanj nevarno. Moreča atmosfera je že na samem začetku romana perfektno ustvarjena in se kot spremljajoča melodija vleče do samega konca. Kdo je zares Ot, od kod prihaja, zakaj je prišel – vse to je nejasno. V prostoru ves čas lebdi neka negotovost. Dejstvo je, da je tujec na begu in da se naseli v tako imenovano uročeno hišo na vasi, da je samotar, da ga je strah nečesa in da je drugačen – že samo zaradi tega, ker ne išče stikov z vaščani, ker je njegova identiteta nepotrjena in predvsem, ker ponoči v njegovi hiši sveti luč: »A komur ponoči sveti luč, s tem se že nekaj godi.« (Jančar 1984: 25.) Tako se začnejo kot ogenj širiti govorce, v katere vsi slepo verjamejo, čeprav niso potrjene:

Ni bil od tukaj, Nikoli ni živel tukaj. Iz gornjih goratih krajev je prišel. [...] Tudi njegovo ime, tudi iz njega je bilo mogoče takšno poreklo razbrati: Johan Ot. Ko je prišel dol, je ugotovil šepet, se je dolga leta potikal po Kranjskem. Udinjal se je zdaj temu, zdaj onemu gospodu. Naučil se je govorce, si nagraabil denarja. Kako, to so pošteni ljudje vedeli: z delom že ne (Jančar 1984: 25–26).

»Pošteni ljudje« širijo govorce naprej in vsem je jasno: »S prihodom Johana Ota ni bilo vse v redu. Slabo je začel, zelo slabo.« (Jančar 1984: 25–26.) Čeprav Ot govori jezik in se v njihovih krajih znajde, se slab odnos do njega nadaljuje. Ot nikoli ne postane del množice, nikoli ne spada zraven. Njegov lajtmotiv od začetka do konca je večni tujec, ki beži, predvsem zato, ker nima določene identitete. Kot piše Alenka Kepic-Mohar v razpravi *Trije Kafkovski romaneskni svetovi*, pri Otu ne poznamo ne preteklosti ne socialnega ozadja, njegove »lastnosti razkrivajo njegov Jaz, vendar se bralec zaman trudi odkriti vzroke nerazumljivih dejanj, saj se njegova identiteta razkriva kot negotova, nerazložljiva« (1999/2000: 86). Kot begunec je Ot vedno znova nov, neznan, tarča govoric, dvomov in strahu drugih. Lahko bi rekli, da se roman deli na pet zgodb, pet delov, v katerih je Ot večni begunec. Vedno znova začne na novo in se bori za svojo eksistenco: prihod v novo domovino in vasico, Ot kot jetnik, ki ga tajna združba reši smrti, tujec kot trgovec, kot galjot in na koncu kot begunec pred kugo, kjer ga pot na koncu spet pripelje v isto slovensko vasico. Junak torej petkrat zamenja svojo identiteto, petkrat z novo družbeno vlogo pridobi navidezni novi »jaz« (prim. Kepic-Mohar 1999/2000: 87). In čeprav se junak vedno znova prilagodi novemu okolju, se razmerje med njim kot posameznikom in ljudmi/množico ne spremeni zares. Svet od začetka do konca obravnava Ota kot tujca, čeprav se pojavijo posamezniki, ki ga spremljajo kak del njegovega bega. Ta beg pa je pot v pekel – v vsaki novi etapi svoje poti je Ot vse nižje in nižje, njegova pot vodi samo navzdol.

Karakteristično za prikaz odnosa med ljudmi in Otom je, da večina protagonistov nima imen. Zmeraj je na eni strani Ot, na drugi pa ali množica (prebivalci neke vasi, mesta itd.) ali pa osebe, ki imajo samo ime poklica, ki ga opravljajo (krčmar, trgovec itd.), ali pa so predstavljeni z neko zunanjo oznako (npr. »bosi, obuti, blede, visoki« itd.). S temi osebami se naključno srečuje Ot, tavajoč po svetu. Tudi osebe, ki so poimenovane, ki imajo vsaj identiteto imena, niso Otovi prijatelji. Čeprav hodijo nekaj časa po isti poti, Ot za njih ostane večna uganka, pa tudi sam jih zares ne (s)pozna. Glavni občutki vseh ljudi so sumi proti Otu, vendar je tudi sam previden, vedno na distanci do posameznikov in predvsem do množice, ki jo Jančar od samega začetka opisuje negativno. Karakterizirajo jo govorice, šepetanje, lažnivost in hudobnost. Nič v romanu ni potrjeno, vse v zvezi z Otom so samo domneve, polnjenje lukenj, ker ni zanesljivih informacij. Za ljudi okoli Ota je značilno tudi popolno pomanjkanje individualizma. On je zmeraj ob strani, nikoli del te gmote, posameznik, ki se svojega mesta popolnoma zaveda in si le redko želi mesta v tej skupini. Tako opazuje množico v Ljubljani ob prihodu cesarja Leopolda:

Tisočnoga gomazljivka se je spodaj vztrajno premikala, migetala z neštetiimi udi in hrumela z neštevilnimi glasovi in vzkliki. Množiva, neznanska množica v ulicah in trgih, grozdi teles na oknih, balkonih in strehah, enodušna množica v svojem napetem in lahnem valovanju, v zanosnem in enovitem pričakovanju. Katera neznana in nadstvarna vezava je iz posameznikov sestavila to tisočnogo gosenico, da zdaj utriplje v eni misli in enem dahu, katera misel je slehernega do kraja potopila v to množico [...]. Še njega [Ota] je vleklo v tisočnogo gomazljivko, še njega je neka neznana sila vezala v ta organizem (Jančar 1984: 201–202).

Večji del časa se Ot boji drugih. Na svojem večnem begu se izogiba ljudi; kadar jih sreča, so predvsem agresivni in napadalni, tako da je tudi Ot večno pripravljen na napad, na zaščito samega sebe. Povsod je nezaželen in se počuti tujca, za njega ni nikjer varnega zavetja in zmeraj ga preganja strah. V situacijah, ko bi se moral postaviti za druge, se Ot preda brez boja in v strahu za življenje beži naprej. Preživetje je edina motivacija tujca in naključnost nanese, da se vedno znova izmuzne smrti. Tako spremlja Ota na njegovih potovanjih predvsem upanje, da se bo vse še dobro končalo. Tudi v trenutkih obupa Ot tega upanja ne zgubi, celo takrat ne, ko konča na galeji in postane galjot. Beseda »galjot« ima dva pomena: (1) to je »v srednjem veku kaznjenelec, obsojen na veslanje na galeji« (*Slovar slovenskega knjižnega jezika* 1994, 229), (2) – in ta pomen je do dandanes ostal – »izprijen, slab človek« (prav tam). Ota obsodijo na veslanje na galeji do konca življenja, tako da postane galjot v pravem pomenu besede. Da pa je mogoče slab in neiskren človek, sumijo drugi že od samega začetka romana, tako kot na primer krčmar, s katerim se v novi domovini sreča: »Jaz pa sem že mislil, da ste kak ubegli galjot.« (Jančar 1984: 23.)

Ot nekaj let vesla na galeji. Tudi tukaj je opisan kod eden izmed mnogih. Tudi tukaj ostane do konca ob strani, tuj, neintegriran. In tudi tukaj obdrži globoko v sebi svoje upanje, svojo svobodo. Prav ta želja mu pomaga preživeti in mogoče prav ta

dela iz njega tujca. Tako Ot ob zgodbi enega izmed galjotov (ki ima, kot redkokdo v knjigi, ime: Galebji Simon) doume:

To noč je Johana Ota preblisnilo spoznanje. Tistega dne, ko Galebji Simon ni bil več galjot, tistega dne je odšla njegova svoboda. Tistega dne je postala galeja njegovo brezbrežje in njegovo kopno. To je spoznal: globoko v vsakem galjotu gnezdi in korenini njegova svoboda. Nihče je ne more pognati iz njega. Noben bič, nobeno kruto morje.

Ni ga ubilo. Ta zgodba ga ni pokončala. Ta zgodba ga je na nogah držala. Vzdržati, še zdah vzdržati, potem bom premagal vse smrt, je mislil. (Jančar 1984: 318.)

Upanje pomaga Otu, da preživi. Ko se znajde v tujem mestu, kjer so galejo in njeno posadko poslali v karanteno (kajti po Evropi se širi kuga), se Ot na začetku vede kot zmeraj: drži se ob strani. Vendar zelo kmalu spozna v nekem mladeniču drugega galjota z ladje, ki je že zbolel za kugo, in iz njegovih ust sliši znani jezik. Ob njegovem zvoku Ot prvič v vsej knjigi definira besedo »dom«, hoče »domov« in s tem misli deželo, iz katere je bil poslan na galejo (Slovenijo), čeprav je ta na začetku njegovega romanja negativno definirana (kot »zmedena, nesrečna drajna«). Na poti, ki jo prehodi, Ot prvič začuti nekaj kot domotožje:

Domov bova šla, je dihal vanj. Razumeš, domov. Prihodnje dneve in noči se je začelo sredi tistega sluzavega hropenja postavljati življenje. Mehurji so se vidno vlekli z obraza in udje so se premikali v znak presnavljanja zdravih snovi.

Domov. (Jančar 1984: 344.)

Z mladeničem se res odpravita na pot in prvič je Ot pogumen, močan, prvič deluje aktivno, ne samo zase, temveč predvsem za mladeniča. Zdaj sta skupaj tujca, kajti okolica je v strahu pred kugo samo še agresivna. Vendar možakarja ostaneta drug drugemu tuja. Ne Ot ne bralec ne izvesta skoraj ničesar o mladem človeku, ki ga galjot dobessedno nosi domov. Pa tudi mladenič se zares ne spozna z Otom, tudi on ne izve več kot vsi drugi in kot bralec.

Zgodba se na koncu vrne na začetek. Spet je Ot v isti deželi, beži pred kugo in prispe v cerkev, kjer se zgodba začne. Mladenič umre za kugo in tudi Ot se je našel črne smrti. Ob pričakovanju katarze se možica samo še bolj zlije. Ljudje dokončno izgubijo individualne obraze in so le nora gmota, ki pleše zadnji ples:

Veseljaki so se zgnetli v krčme. Z vinom in ženskami. Vse zapreke so padle. Slehera neenakost je izginila. Nihče ni nikogar preganjal. Tu so bili vsi in vsi pred njenim obličjem.

Prijatelj je zapustil prijatelja, žena moža, hčerka starše. V enem samem dnevu so bile gostilne natlačene do zadnjega kotička. Nihče ni vedel, od kod so se vzeli tuji komedijanti in muzikanti, nihče ni vedel, od kod kurbe in galjoti. Od vseh strani jih je nenadoma potegnilo v ta blazni vrtinec. (Jančar 1984: 385.)

Vrtinec norosti pa tudi bolezní ujame tudi Ota. Kljub temu da Ot ostaja ves čas poln upanja, da se bo le izmazal, bralec ves čas ve, da se roman skoraj zagotovo

konča s smrtjo glavnega junaka in na koncu ve o njem pravzaprav toliko kot na začetku.

Če poskušamo odgovoriti na začetno vprašanje, kdo je Johan Ot, lahko to naredimo samo z besedo: tujec ali begunec, vendar začetna definicija ne ustreza popolnoma njegovi podobi v romanu. Ot je prišel iz druge dežele (ali vsaj tako trdi, potrjeno namreč ni nikjer), govori pa jezik te dežele in je nasploh, če zares pogledamo, tak, kakor vsi ljudje njegovega časa, le da je neprenehoma na poti. V vsem romanu se vendar nikoli ne razjasni njegova prava identiteta, ampak je to pravzaprav sekundarno.

Lik tujca postane bralcu pri srcu in s časom se v njegovi podobi vsak po malem prepozna. Johan Ot iz 17. stoletja je namreč močno podoben današnjemu človeku, ne samo človeku 70. let, ko je bil roman napisan: uspelo mu je zadržati aktualnost do danes. V človekovi naravi je namreč že od nekdaj zasidrano vprašanje o smislu življenja in Ot ne dela nič drugega, kot da tava po svetu, iščoč smisel in srečo. Dejstvo, da je večni tujec, je posebno v današnjih časih aktualna tema. In ker dokončnih odgovorov na vprašanje, ki si jih Ot ali človek na splošno postavlja, ni, nudi roman vsakemu nekaj drugega. Za Ota pa obstaja ena sama pot: večni beg.

Viri in literatura

Drago JANČAR, 1984: *Galjot*. Ljubljana: MK.

Alenka KEPIC-MOHAR, 1999/2000: Trije Kafkovski remaneskni svetovi. Primerjava med romani *Galjot* Draga Jančarja, *Raza Ferija Lainščnika*, *Stari pil* Vlada Žabota ter romanoma *Proces*, *Grad* in novelo *Preobrazba* Franza Kafke. *Jezik in slovstvo* 45. 85–95.